

Radca prawny dr Monika Skowrońska

„PRAWO EUROPEJSKIE

I MIĘDZYNARODOWA OCHRONA PRAW CZŁOWIEKA”

- zajęcia w dniu 13 maja 2015r.

aplikacja radcowska, OIRP w Katowicach

Konspekt

Sądy unijne

- 1. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej: Trybunał Sprawiedliwości, Sąd i sądy wyspecjalizowane** (w tym skład sądów, kadencja, kwalifikacje sędziów, gwarancje niezależności sędziowskiej, zakończenie funkcji sędziego, instytucja rzeczników generalnych, środki zaskarżenia)
- 2. Podstawy prawne działania**, w tym Statut TS, Regulaminy TS i Sądu, dokumenty nieformalne, w tym Nota informacyjna dotycząca występowania przez sądy krajowe o wydanie orzeczeń wstępnych
- 3. Znaczenie zasady autonomii prawa UE dla orzecznictwa ETS** (art. 19 ust. 1 zdanie drugie TUE: „Zapewnia on (tj. szeroko rozumiany Trybunał Sprawiedliwości UE – dop. MS) poszanowanie prawa w wykładni i stosowaniu Traktatów”)
- 4. Zasady postępowania przez ETS**
- 5. Sprawy odpowiedzialności deliktowej (art. 268 TfUE) i kontraktowej UE (na mocy klauzuli arbitrażowej, zgodnie z art. 272 TfUE)**

6. Sprawy odpowiedzialności państw członkowskich za naruszenie prawa unijnego

6.1. Przepisy prawne regulującą procedurę - art. 258-260 TfUE

6.2. Przepisy szczególne – art. 108 ust. 2, art. 114 ust. 9, art. 126 ust. 10 i art. 348 TfUE

6.3. Kompetencje Komisji jako strażniczki prawa unijnego (art. 17 ust. 1 TUE) i państw członkowskich do złożenia skargi

6.4. Państwo jako podmiot zobowiązany

Państwo odpowiada za działania wszelkich swoich organów: władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej; organów władzy centralnej i lokalnej, rządowej i samorządowej, a także podmiotów prywatnych, którym powierzono wykonywanie funkcji publicznych

Wyrok ETS w sprawie Foster C-188/89

„Pod pojęciem państwa rozumieć należy także podmioty, niezależnie od ich formy prawnej, które są odpowiedzialne zgodnie z regulacjami przyjętymi przez państwo, za świadczenie usług publicznych pod kontrolą państwa i w tym celu ma specjalną władzę wychodzącą poza to, co wynika ze zwykłych zasad stosowanych w relacjach między jednostkami”

Problem naruszenia prawa unijnego przez organy sądowe państw członkowskich:

- stanowisko Komisji
- problem wykonania orzeczenia ETS
- wpływ ewentualnego orzeczenia ETS na sprawy zakończone w postępowaniu przed sądem krajowym
- stanowisko ETS w sprawie Köbler C-224/01 [dot. odpowiedzialności odszkodowawczej państwa członkowskiego]

„W świetle zasadniczej roli, jaką odgrywają sądy w ochronie praw podmiotów indywidualnych wynikających z prawa wspólnotowego, pełna skuteczność tych praw byłaby osłabiona, gdyby podmioty indywidualne nie mogły uzyskać odszkodowania w sytuacji, gdy ich prawa zostały naruszone przez naruszenie prawa wspólnotowego wynikające z rozstrzygnięcia sądu krajowego” [uwaga: Orzeczenie dotyczyło wprawdzie odpowiedzialności odszkodowawczej, jednak można z niego wysnuć pewne wnioski odnośnie art. 258 TfUE. W przedmiotowej sprawie ETS uznał, iż nie zostały spełnione przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej państwa]

6.5. Pojęcie naruszenia prawa unijnego (przykłady)

- wydanie aktu prawnego lub utrzymywanie w mocy aktu prawnego sprzecznego z prawem UE

- niewłaściwa interpretacja prawa unijnego
- naruszenie prawa w drodze decyzji administracyjnej lub orzeczenia sądu
- praktyka administracyjna (wyrok w sprawie 21/84 Komisja p. Francji)
- niezapobieganie przez państwo naruszeniom prawa unijnego, którego dopuszczają się podmioty prywatne (wyrok w sprawie C-265/95 Komisja p. Francji)
- brak lub niewłaściwa implementacja dyrektyw
- dokonywanie transpozycji rozporządzeń
- sposób formułowania zarzutów – na przykładzie tzw. sprawy Doliny Rospudy (sprawa C-193/07 Komisja p. Polsce):

➤ *nie podejmując w ramach postępowania w sprawie zezwolenia na budowę obwodnicy Augustowa odpowiednich działań w celu uniknięcia pogorszenia stanu siedlisk i znacznego niepokojenia gatunków na obszarze specjalnej ochrony Rzeczpospolita Polska uchybiła swoim zobowiązaniom z tytułu art. 6 ust. 2 i art. 7 dyrektywy 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory;*

➤ *nie poddając inwestycji polegającej na budowie obwodnicy Wasilkowa, prawidłowej ocenie skutków przedsięwzięcia dla OSO Puszcza Knyszyńska, PLB 200003, i zezwalając na jej przeprowadzenie, mimo negatywnego wpływu na integralność tego obszaru, oraz rozpoczynając jej realizację, Rzeczpospolita Polska uchybiła swoim zobowiązaniom z tytułu art. 6 ust. 3 i art. 7 dyrektywy 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory;*

➤ *proponując jako środek kompensujący straty na obszarze Puszczy Augustowskiej, PLB 200002, zalesienie na terenie, który powinien zostać zaproponowany jako teren mający znaczenie dla Wspólnoty zgodnie z dyrektywą 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory ("Pojezierze Sejneńskie", PLH 200007, obejmujący obszar o powierzchni całkowitej 7456,9 ha), Rzeczpospolita Polska naruszyła przepisy tej dyrektywy, w świetle wyroków Trybunału w sprawach C-117/03 Dragaggi i C-244/05 Bund Naturschutz;*

➤ *zezwalając, w ramach budowy obwodnicy Augustowa na zniszczenie siedliska Puszcza Augustowska znajdującego się na terenie, który powinien zostać zaproponowany jako teren mający znaczenie dla Wspólnoty w rozumieniu dyrektywy 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory ("Ostoja Augustowska", PLH 200005), Rzeczpospolita Polska naruszyła przepisy tej dyrektywy w świetle wyroków Trybunału w sprawach C-117/03 Dragaggi i C-244/05 Bund Naturschutz*

6.6. Co może usprawiedliwić naruszenie przez państwo członkowskie prawa unijnego?

- siła wyższa?

- klauzule derogujące (np. art. 36, art. 45 ust. 3 i 4 i art. 52 ust. 1 TfUE)?
- wzajemność (zob. wyrok w sprawie C-5/94 Hedley Lomas)?
- nieważność naruszonej normy prawa wspólnotowego?
- brak winy po stronie państwa członkowskiego: ekonomiczne, polityczne, prawne powody naruszenia prawa wspólnotowego?
- brak szkody po stronie UE i innych podmiotów?
- brak interesu prawnego Komisji we wniesieniu skargi?
- opinia państwa o wadach procedury przyjęcia aktu prawnego?

6.7. Postępowanie w trybie art. 258 TfUE a bezpośredni skutek aktu prawa unijnego

6.8. Postępowanie w trybie art. 258 TfUE a odpowiedzialność odszkodowawcza państwa członkowskiego za naruszenie prawa unijnego

6.9. Postępowanie w trybie art. 258 TfUE i nast. – procedura

6.9.1. Etap postępowania administracyjnego

- postępowanie nieformalne
- postępowanie formalne
- * pismo ostrzegawcze Komisji (cel, zakres, znaczenie dla dalszego postępowania)
- * umotywowana opinia (cel, zakres, znaczenie dla dalszego postępowania, termin ustosunkowania się do opinii, problem możliwości kwestionowania opinii)

6.9.2. Etap postępowania sądowego

- właściwość sądu
- zakres jurysdykcji ETS
- problem dopuszczalności wniesienia skargi lub kontynuowania postępowania mimo ustania naruszenia
- dyskrecjonalne uprawnienia Komisji
- sposób reprezentacji państwa w postępowaniu przed ETS
- ciężar dowodu
- stosowanie środków tymczasowych w postępowaniu

6.10. Skutki orzeczenia ETS

- charakter deklaratoryjny
- orzeczenie wiąże państwo, tj. wszystkie organy stanowiące i stosujące prawo
- wpływ orzeczenia ETS na sytuację prawną jednostek
- znaczenie orzeczenia ETS dla kwestii odpowiedzialności odszkodowawczej państwa członkowskiego

6.11. Postępowanie na skutek skargi państwa członkowskiego (art. 259 TfUE)

- różnice w porównaniu do postępowania ze skargi Komisji

- zagadnienie częstotliwości wnoszenia przez państwa członkowskie skarg przeciwko innym państwom członkowskim

6.12. Wykonanie orzeczenia ETS wydanego w trybie art. 260 ust. 1 TfUE

- termin wykonania orzeczenia

„.....wykonanie orzeczenia należy rozpocząć niezwłocznie i zakończyć możliwie szybko...”

- dyskrecjonalne uprawnienia Komisji
- uwagi terminologiczne: kara pieniężna – ryczałt – okresowa opłata
- karę nakłada się od dnia wydania orzeczenia w trybie art. 260 ust. 2 TfUE do czasu ustania naruszenia; sposób liczenia okresowej opłaty (określony w dokumentach wydanych przez Komisję)
- ryczałt
- kary pieniężne w orzecznictwie ETS, w tym m.in.:
 - *sprawa C-387/97 Komisja p. Grecji
 - * sprawa C-304/02 Komisja p. Francji

6.13. Problem wykonalności orzeczenia wydanego na podstawie art. 260 ust. 2 TfUE

- kwestia dopuszczalności przymusowej egzekucji na podstawie art. 280 w zw. z art. 299 TfUE

- bilansowanie płatności jako metoda gwarantująca wykonanie orzeczenia

6.14. Postępowania Komisji p. Polsce

6.15. Kazusy

7. Skargi na organy UE (art. 263 i 265 TfUE)

7.1. Rozgraniczenie właściwości ETS i Sądu

Art. 256 ust. 1 akapit pierwszy zdanie pierwsze TfUE: „Sąd jest właściwy do rozpoznawania w skarg określonych w artykułach 263, 265 (...), z wyjątkiem skarg powierzonych sądowi wyspecjalizowanemu utworzonemu na mocy artykułu 257 i skarg zastrzeżonych na mocy Statutu dla Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej”

Art. 51 Statutu Trybunału Sprawiedliwości

„Na zasadzie odstępstwa od zasady określonej w artykule 256 ustęp 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Trybunał Sprawiedliwości jest właściwy do orzekania w zakresie skarg o których mowa w artykułach 263 i 265 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, które zostały wniesione przez Państwo Członkowskie, kierowanych:

a) przeciwko aktowi lub zaniechaniu Parlamentu Europejskiego lub Rady lub obu tych instytucji stanowiących wspólnie, z wyjątkiem:

— decyzji przyjętych przez Radę na podstawie artykułu 108 ustęp 2 akapit trzeci Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej,

— aktów Rady przyjętych zgodnie z rozporządzeniem Rady dotyczącym handlowych środków

ochronnych w rozumieniu artykułu 207 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej,

— aktów Rady, poprzez które Rada wykonuje uprawnienia wykonawcze zgodnie z artykułem

291 ustęp 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej;

b) przeciwko aktowi lub zaniechaniu Komisji na podstawie artykułu 331 ustęp 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Trybunał Sprawiedliwości jest również właściwy do orzekania w zakresie skarg określonych w tych samych artykułach, wniesionych przez jedną z instytucji Unii przeciwko aktowi lub zaniechaniu Parlamentu Europejskiego, Rady, obu tych instytucji stanowiących wspólnie lub Komisji, jak również w przypadkach skarg jednej z instytucji Unii przeciwko aktowi lub zaniechaniu Europejskiego Banku Centralnego”

7.2. Skarga o stwierdzenie nieważności aktu unijnego - art. 263 TfUE

7.2.1. Akty podlegające kontroli:

rozporządzenia, dyrektywy i decyzje

akty *sui generis*

decyzja o związaniu UE umową międzynarodową

nie: akty prawa pierwotnego

nie: zalecenia i opinie

nie: opinie przewidziane w art. 258 TfUE

nie: akty przygotowawcze

wszelkie akty prawne, które wywołują skutki prawne wobec osób trzecich bez względu na ich formę prawną

7.2.2. Przesłanki nieważności aktu prawa unijnego:

- brak kompetencji (akt instytucji UE dotyczy dziedziny, która nie należy do kompetencji UE, lub akt dotyczący dziedziny, która należy do kompetencji UE, wydała niewłaściwa instytucja UE),

- naruszenie istotnego wymogu proceduralnego (nieprawidłowość w trakcie procesu legislacyjnego lub postępowania administracyjnego, mogąca wpływać na treść aktu lub naruszać prawa osób, których akt dotyczy)

*związane z przygotowaniem aktu, np. brak obowiązkowej konsultacji, wybór niewłaściwej procedury dla podjęcia danego aktu

*związane z formą aktu, np. brak lub niewłaściwe uzasadnienie

*związane z ogłoszeniem aktu, np. nieopublikowanie w dzienniku promulgacyjnym UE, niepowiadomienie adresata aktu, opublikowanie tylko części aktu

- naruszenia Traktatów lub jakiegokolwiek reguły prawnej związanej z ich stosowaniem

- kwestia materialnej zgodności z pierwotnym i pochodnym prawem UE, w tym z ogólnymi zasadami prawa (np. zasadą pomocniczości lub proporcjonalności) i umowami międzynarodowymi

- nadużycie władzy - gdy rzeczywisty cel działania jest inny niż cel wskazany przez instytucję

7.2.3. Termin do wniesienia skargi

wyrok SPI z dnia 1.07.2009r. w połączonych sprawach T-273/06 i T-297/06 ISD Polska i in. p. Komisji

7.2.4. Skutki orzeczenia stwierdzającego nieważność

- *erga omnes*

- *ex tunc* (ew. art. 264 TfUE)

- obowiązek wskazany w art. 266 TfUE

7.2.4. Legitymacja bierna

7.2.5. Legitymacja czynna

- podmioty uprzywilejowane (nieograniczone prawo skargi):

* państwa członkowskie

ale: wyrok SPI z dn. 10.06.2009r. w sprawie T-257/04 Polska p. Komisji, odwołanie do ETS wniesione przez RP od w/w wyroku (C-335/09); wyrok SPI z dn. 10.06.2009r.

w sprawie T-258/04 Polska p. Komisji, odwołanie do ETS wniesione przez RP od w/w wyroku (C-336/09)

* Rada

* Komisja

* Parlament Europejski

- podmioty półuprzywilejowane (prawo skargi w celu ochrony prerogatyw):

* Trybunał Obrachunkowy

* Europejski Bank Centralny

* Komitet Regionów (nowość od Traktatu Lizbońskiego)

- podmioty nieuprzywilejowane - osoby fizyczne lub prawne są uprawnienie do złożenia skargi o stwierdzenie nieważności:

* aktu adresowanego do skarżącego

* aktu skierowanego do innego podmiotu, ale dotyczącego skarżącego bezpośrednio i indywidualnie

* aktu regulacyjnego, który dotyczy skarżącego bezpośrednio i nie wymagają środków wykonawczych (nowość od Traktatu Lizbońskiego)

- postanowienie Sądu w sprawie T-18/10 Inuit Tapiritt Kanatam i inni

- postanowienie Sądu w sprawie T-381/11 Eurofer (ust. 42-45)

- wyrok Sądu w sprawie T-262/10 Microban (ust. 20-25)

* wyrażenie „indywidualne dotknięcie” (tzw. test Plaumanna: *„Podmioty inne niż adresaci decyzji mogą utrzymywać, iż decyzja ta dotyczy ich indywidualnie, tylko wtedy, gdy ma ona wpływ na ich sytuację ze względu na szczególne dla nich cechy charakterystyczne lub na sytuację faktyczną, która odróżnia je od wszelkich innych osób i w związku z tym indywidualizuje w sposób podobny jak adresata decyzji”*)

Wyroki w sprawach:

* 25/62 Plaumann

* 231/82 Spijker

* 11/82 Piraiki-Patraiki

* 106-107/63 Toepfer

* wyrażenie „bezpośrednie dotknięcie”: Akt prawny dotyczy podmiotu niebędącego jego adresatem bezpośrednio, gdy wywiera on wpływ na jego sytuację prawną i interes prawny (1) bez pośrednictwa innego aktu wykonawczego, (2) chyba że organy krajowe lub wspólnotowe nie miały żadnej swobody przy wydawaniu aktu wykonawczego albo (3) że - jakkolwiek organowi krajowemu jest pozostawiona swoboda działania - to jest pewne, że państwo zastosuje i wykona ten akt prawny.

Wyroki w sprawach:

- * 11/82 Piraiki-Patraiki
- * C-386/96 Dreyfus
- * T-585/93 i C-321/95 Greenpeace
- * C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores
- * T-177/01 i C-263/02 Jégo-Quére
- * T-196/07 Dyckerhoff Polska sp. z o.o.

Wyrok w sprawie Plaumann: *„Badanie, czy (...) decyzja dotyczy skarżącej bezpośrednio, jest zbędne, jeżeli nie dotyczy jej ona indywidualnie”.*

7.2.6. Sprawy z udziałem Polski, polskich obywateli lub osób prawnych po 1.05.2004r. (przykłady):

- * wyrok ETS z dnia 18.07.2007r. w sprawie C-460/05 Rzeczpospolita Polska p. Parlamentowi Europejskiemu i Radzie UE (skarga oddalona)
- * wyrok ETS z dnia 23.10.2007r. w sprawie C-273/04 Rzeczpospolita Polska p. Radzie UE (skarga oddalona)
- * postanowienie SPI z dnia 20.10.2008r. w sprawie T-208/07 BOT Elektrownia Bełchatów i in. p. Komisji (skarga oddalona jako niedopuszczalna)
- * wyrok SPI z dn. 10.06.2009r. w sprawie T-257/04 Polska p. Komisji (oddalenie skargi), odwołanie do ETS wniesione przez RP od w/w wyroku (C-335/09)
- * wyrok SPI z dn. 10.06.2009r. w sprawie T-258/04 Polska p. Komisji (oddalenie skargi), odwołanie do ETS wniesione przez RP od w/w wyroku (C-336/09), opinia rzecznika generalnego Cruz Villalón z dnia 21.12.2011r.
- * wyrok SPI z dnia 1.07.2009r. w połączonych sprawach T-273/06 i T-297/06 ISD Polska i in. p. Komisji (oddalenie skargi)
- * wyrok SPI z dnia 1.07.2009r. w sprawie T-288/06 Regionalny Fundusz Gospodarczy p. Komisji (oddalenie skargi)
- * wyrok SPI z dnia 1.07.2009r. w sprawie T-291/06 Operator ARP p. Komisji (stwierdzenie nieważności części decyzji)
- * sprawy emisji gazów cieplarnianych, w tym:
 - T-183/07 Rzeczpospolita Polska p. Komisji – wyrok SPI z dnia 23.09.2009r. stwierdzający nieważność decyzji KE,
 - T-196/07 Dyckerhoff Polska sp. z o.o. – wyrok SPI z dnia 23.09.2008r. oddalający skargę jako niedopuszczalną (z uwagi na brak bezpośredniego dotknięcia skarżącego decyzją KE)

7.2.7. Kazusy

7.3. Skarga na bezczynność instytucji - art. 265 TfUE

7.3.1. Przedmiot skargi – naruszenie prawa polegające na zaniechaniu wydania konkretnego aktu prawnego przez instytucje UE, gdy ma ona obowiązek go wydać

wyrok ETS w sprawie 13/83 PE p. Radzie

wyrok SPI z dnia 25.03.2009r. w sprawie T-125/07 Scientific and Technological Committee of AGH i in. p. Komisji

7.3.2. Legitymacja bierna – PE, Rada Europejska (nowość od TL), Rada, KE i EBC, a także „organy i jednostki organizacyjne Unii, które zaniechają działania”

7.3.3. Legitymacja czynna

- podmioty uprzywilejowane – państwa członkowskie i inne instytucje UE
- osoby fizyczne i prawne – muszą wykazać, że zaniechany akt prawny inny niż zalecenie lub opinia byłby do nich skierowany

7.3.4. Obowiązkowa procedura poprzedzająca złożenie skargi

- wezwanie instytucji do podjęcia aktu
- gdy w ciągu dwóch m-cy od wezwania brak działania, w ciągu następnych dwóch m-cy można złożyć skargę

7.3.5. Skutki orzeczenia

- charakter deklaratoryjny
- obowiązek wskazany w art. 266 TfUE

7.3.6. Kazusy

8. Współpraca sądów krajowych z ETS w ramach procedury pytania prejudycjalnego – art. 267 TfUE

8.1.. Cel postępowania

8.2. Organy mające kompetencję do wydawania orzeczeń prejudycjalnych:

- ETS
- Sąd (art. 256 ust. 3 TfUE; warunki przekazania wniosku ETS; zasady kontroli przez ETS orzeczeń wydanych przez Sąd w sprawie pytań prejudycjalnych)

8.3. Organy uprawnione do złożenia pytań prejudycjalnych:

- sąd państwa członkowskiego – pojęcie autonomiczne
- sąd – organ, który:
 - *wykonuje funkcje orzecznicze,
 - *działa na podstawie ustawy, a nie tylko umowy stron,
 - *rozstrzyga spór między stronami,
 - *funkcjonuje w sposób stały,
 - *jego orzecznictwo jest obowiązkowe,
 - *orzeka na podstawie prawa, a nie tylko zasad słuszności,
 - *jest niezależny

nie: gdy funkcje czysto doradcze, dochodzeniowe, prawodawcze, wykonawcze

- wątpliwości dotyczące niektórych polskich organów (m.in. izby morskie, samorządowe kolegia odwoławcze)

- wyroki ETS:

- *w sprawie C-24/92 Corbeau
- *w sprawie C-54/96 Dorsch Consult
- *w sprawie 102/81 Nordsee
- *w sprawie C-393/92 Gmina Almelo
- *w sprawie C-86/00 HSB-Wohnbau GmbH

8.4. Przedmiot pytań prejudycjalnych:

- kwestia wykładni prawa unijnego (prawa pierwotnego, w tym traktatu akcesyjnego, prawa pochodnego, umów międzynarodowych i aktów niewiążących)

wyroki ETS:

- *w sprawie 322/88 Grimaldi
 - *181/73 Haegeman
 - *C-192/89 Sevince
- niedopuszczalność bezpośredniej wykładni prawa krajowego i orzekania o jego ważności (sposób formułowania pytań)

- kwestia ważności aktów prawa pochodnego UE (art. 267 a art. 263 TfUE)
- właściwość ETS do wydawania orzeczeń prejudycjalnych w „sytuacji krajowej”

wyroki ETS:

*sprawie C-297/88 i C-197/89 Dzodzi

*w sprawie C-231/89 Gmurzyńska-Bscher

8.5. Podział zadań między sądem krajowym a ETS

- „niezbędność” orzeczenia prejudycjalnego

- forma i zaskarżalność decyzji sądu krajowego o wystąpieniu z pytaniem prejudycjalnym; wpływ złożenia przez sąd wniosku o wydanie orzeczenia prejudycjalnego na bieg postępowania przed sądem krajowym (analiza odnośnych przepisów k.p.c. oraz ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi)

wyrok ETS w sprawie 166/73 Rheinmühlen

wyrok TK z dnia 18 lutego 2009r., sygn. akt Kp 3/2008

postanowienie NSA z dnia 14 lipca 2009r., sygn. akt I FSK 748/2008

wyrok ETS w sprawie C-210/06 Cartesio

- warunki zastosowania przez sąd krajowy środków tymczasowych/spójność systemu ochrony tymczasowej

*art. 278 TfUE TWE – takie uprawnienie ma ETS, gdy bezpośrednia skarga

*orzeczenie w sprawie C-213/89 Factortame – takie uprawnienia musi mieć sąd krajowego w odniesieniu do przepisu krajowego, którego zgodność z prawem UE jest kwestionowana, a w związku z tym sąd zwraca się do ETS o interpretację prawa UE. Ochrona praw jednostek musi być taka sama niezależnie od tego, czy kwestionują one zgodność prawa krajowego z prawem UE czy ważność przepisów prawa UE

*zasady zastosowania środka tymczasowego przez sąd administracyjny badający legalność decyzji krajowego organu administracyjnego wydanej na podstawie przepisu prawa UE, którego ważność jest kwestionowana

wyroki ETS:

w sprawie C-143/88 Zuckerfabrik Süderdithmarchen

w sprawie C-465/93 Atlanta

- zasady postępowania (procedura) przed ETS

8.6. Prawo i obowiązek złożenia wniosku o wydanie orzeczenia prejudycjalnego – akapit drugi i trzeci art. 267 TfUE

8.6.1. aspekt formalny - definicja wyrażenia „sąd krajowy, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego” (w tym znacznie ograniczenia zakresu rozpoznania sprawy przez SN dla możliwości zwrócenia się z pytaniem prejudycjalnym

Wyrok ETS w sprawie C-99/00 Lyckeskog (ust. 16 i 19 uzasadnienia oraz pkt 1 sentencji)

„Sąd krajowy, jeśli orzeczenie może być zaskarżone do sądu najwyższego, nie ma obowiązku określonego w art. 234 akapit trzeci TWE (obecnie art. 267 akapit trzeci TfUE – dop. MS) do przedstawienia wniosku do ETS o wydanie orzeczenia wstępnego, nawet jeśli zbadanie sprawy przez sąd najwyższy zależy od uprzedniej decyzji o dopuszczalności w/w środka zaskarżenia”.

Wyrok ETS w sprawie C-210/06 Cartesio (ust. 77–79 uzasadnienia oraz pkt 2 sentencji)

„Sądu, którego orzeczenia wydane w ramach sporu mogą być przedmiotem skargi kasacyjnej, nie można uznać za sąd, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego w rozumieniu art. 234 akapit trzeci WE (obecnie art. 267 akapit trzeci TfUE – dop. MS), także wówczas gdy system proceduralny, w którego ramach należy rozstrzygnąć daną sprawę, nakłada ograniczenia w zakresie charakteru zarzutów, które można podnieść przed tym sądem, a które muszą być zarzutami naruszenia prawa. W istocie takie ograniczenia, podobnie jak brak skutku zawieszającego kasacji, nie pozbawiają stron występujących przed sądem, którego orzeczenia mogą zostać zaskarżone w takim trybie, możliwości skutecznego skorzystania z prawa do wniesienia takiego odwołania od orzeczenia tego sądu, rozpoznającego dany spór. Te ograniczenia i brak skutku zawieszającego nie oznaczają więc, że sąd ten należy uznać za sąd wydający orzeczenia niepodlegające zaskarżeniu”.

wyrok SN z dnia 12 października 2006r., sygn. akt I CNP 41/2006, LexPolonica:

„Zadanie pytania prejudycjalnego Europejskiemu Trybunałowi Sprawiedliwości jest uzasadnione tylko wtedy, gdy w sprawie występują dostateczne wątpliwości w rozumieniu art. 234 akapitu 3 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską z dnia 25 marca 1957 r. (Dz. U. 2004 r. Nr 90 poz. 864 - załącznik) (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS)”

Wyrok SN z dnia 20 lutego 2008r., sygn. akt III SK 23/2007, LexPolonica:

„W sprawach, w których od orzeczenia sądu drugiej instancji przysługuje skarga kasacyjna, Sąd Najwyższy jest sądem ostatecznej instancji w rozumieniu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS). Z niebudzącego wątpliwości brzmienia przepisu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS) wynika jednoznacznie, że pojęcie „orzeczenia niepodlegające zaskarżeniu” powinno być rozumiane i interpretowane na podstawie przepisów prawa wewnętrznego. (...) Z punktu widzenia wykładni językowo-gramatycznej przepisu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS) jest oczywiste, że orzeczeniem sądu, które nie podlega zaskarżeniu według przepisów prawa polskiego, jest orzeczenie Sądu Najwyższego

(wydane na skutek skargi kasacyjnej – dop.). (...) Brzmienie przepisu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS) nie daje podstawy do przyjęcia, że chodzi wyłącznie o orzeczenia sądu niepodlegające zaskarżeniu w drodze (zwykłych) środków odwoławczych, do których w prawie polskim należą apelacja i zażalenie. (...) Orzeczeniami, które nie podlegają zaskarżeniu w rozumieniu przepisu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS) w związku z powołanymi wyżej przepisami kpc są orzeczenia Sądu Najwyższego wydane w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej od orzeczenia sądu drugiej instancji. Skarga kasacyjna nie jest wprawdzie środkiem odwoławczym służącym od orzeczeń nieprawomocnych, ale nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia zmierzającym do uchylecia lub zmiany prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji, lecz ta jej cecha prawna nie stoi na przeszkodzie uznaniu, że orzeczenia sądu drugiej instancji takie jak w rozpoznawanej sprawie, nie podlegają zaskarżeniu według przepisów prawa polskiego w rozumieniu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS). (...) Wyłączenie z kategorii orzeczeń sądowych, które nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego, tych orzeczeń, które w prawie polskim mogą być zaskarżone skargą o wznowienie postępowania jest usprawiedliwione tym, że zaskarżeniu w drodze tego nadzwyczajnego środka zaskarżenia podlegają także orzeczenia Sądu Najwyższego, co przy przyjęciu odmiennej koncepcji oznaczałoby, że w polskim systemie prawnym nie ma sądu, którego orzeczenia nie podlegałyby zaskarżeniu w rozumieniu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS). (...) Niewątpliwie orzeczenia sądu drugiej instancji są wprawdzie prawomocne, lecz mimo to podlegają zaskarżeniu skargą kasacyjną do Sądu Najwyższego, chociaż w węższym zakresie, a mianowicie tylko w zakresie ich zgodności z prawem (materialnym i procesowym). Konkluzji tej nie zmienia zasadniczo to, że dostępność skargi kasacyjnej w polskim systemie prawnym jest ograniczona w odniesieniu do dostępności środków odwoławczych. Należy także podkreślić, że w pkt 31 wyroku ETS z dnia 13 czerwca 2006 r. Sprawa C-173/03 Traghetti del Mediterraneo (...) ETS stwierdził między innymi, że „sąd, od którego orzeczeń nie przysługuje środek prawny, stanowi z definicji ostatnią instancję, w której jednostki mogą dochodzić swoich praw wypływających z prawa wspólnotowego”, co w sposób oczywisty wskazuje na to, że taką „ostatnią instancją” jest w rozpoznawanej sprawie Sąd Najwyższy i czego dowodzi przebieg oraz wynik postępowania przed Sądem Najwyższym w nin. sprawie.

(...) Ustalenie, czy orzeczenie sądu nie podlega zaskarżeniu w rozumieniu art. 234 akapit 3 TWE (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS) powinno być dokonywane z uwzględnieniem okoliczności faktycznych i prawnych konkretnej sprawy sądowej. Należy

mieć bowiem na uwadze, że w wypadku, gdy skarga kasacyjna jest niedopuszczalna ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia lub niedopuszczalna w sprawach wymienionych w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 398[2] kpc), to sądem, od którego orzeczeń nie służy środek zaskarżenia, będzie sąd drugiej instancji. Konkluzji tej nie zmienia zasadniczo wyrok ETS z dnia 4 czerwca 2002r. Sprawa C-99/00 Lyckeskog, z którego wynika, że sąd najwyższy państwa członkowskiego może być obowiązany do przedstawienia pytania prawnego (art. 234 akapit 3 TWE) nie tylko w fazie merytorycznego rozpoznawania skargi kasacyjnej, lecz także na etapie tzw. przesądu, czyli przyjmowania skargi kasacyjnej do rozpoznania, gdzie bada się między innymi dopuszczalność skargi kasacyjnej. Kwestia taka może pojawić się tylko w sprawach wspólnotowych, objętych zakresem prawa wspólnotowego'.

Wyrok TK z dnia 18 lutego 2009r., sygn. akt Kp 3/2008, LexPolonica:

„Wiążą się one z utrwalonym orzecznictwem ETS dotyczącym pojęcia „sądu krajowego, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego”. Środkiem zaskarżenia jest w tym kontekście również środek nadzwyczajny odpowiadający kasacji (skardze kasacyjnej) w polskich ustawach proceduralnych, bez względu na to, czy przewidziana jest procedura dopuszczania do rozpoznania takiego, nadzwyczajnego, środka („przesąd”) (por. wyrok z 4 czerwca 2002 r. Lyckeskog Sprawa C-99/00 LexPolonica nr 374756; wyrok z 16 grudnia 2008 r. Cartesio Sprawa C-210/06 (...). W razie wystąpienia z pytaniem prejudycjalnym przez nieuprawniony sąd, można zasadnie oczekiwać, że ETS wyda postanowienie o stwierdzeniu swojej niewłaściwości do rozpoznania takiego pytania (por. postanowienie z 10 czerwca 2004 r. Warbecq przeciwko Ryanair Ltd. Sprawa C-555/03 (...). Powyższe orzeczenie zostało wydane w postępowaniu wszczętym w trybie art. 68 TWE, który dopuszcza kierowanie pytań prejudycjalnych do ETS jedynie przez sądy, od których orzeczeń nie przysługują środki zaskarżenia według prawa wewnętrznego”.

Wyrok SN z dnia 18 grudnia 2006r., sygn. akt II PK 17/2006, LexPolonica:

„Sąd Najwyższy nie rozważa naruszenia przepisów prawa Unii Europejskiej, jeżeli strona nie wskazała ich jako podstawy skargi kasacyjnej, chyba że występuje potrzeba zwrócenia się z zagadnieniem wstępnym do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (art. 234 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, Dz. U. 2004 r. Nr 90 poz. 864/2) (obecnie art. 267 akapit 3 TfUE – dop. MS). Przepisy prawa Unii Europejskiej należy uwzględnić również, gdy jest oczywiste, że regulują ten sam przedmiot, co prawo krajowe, którego naruszenie zostało wskazane jako podstawa skargi kasacyjnej, występuje możliwość bezpośredniego zastosowania prawa wspólnotowego lub

konieczność dokonania wykładni przepisów prawa krajowego zgodnie z przepisami wspólnotowymi”.

Wyrok SN z dnia 23 sierpnia 2007r., sygn. akt I UK 68/2007, LexPolonica:

„Sąd Najwyższy zważył jednak, że wprawdzie nie ma obowiązku rozważania naruszenia przepisów prawa Unii Europejskiej, jeżeli strona nie wskazała ich jako podstawy skargi kasacyjnej, ale potrzeba taka występuje w zakresie zwrócenia się z zagadnieniem wstępnym do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ETS) albo, gdy jest oczywiste, że przepisy prawa wspólnotowego regulują ten sam przedmiot, co prawo krajowe, którego naruszenie zostało wskazane jako podstawa skargi kasacyjnej lub występuje możliwość bezpośredniego zastosowania prawa wspólnotowego albo konieczność dokonania wykładni przepisów prawa krajowego zgodnie z przepisami wspólnotowymi ((...) wyroki ETS z dnia 16 stycznia 1974r. Sprawa 166/73 Rheinmuhlen-Dusseldorf (...); z dnia 14 grudnia 1995r. w połączonych sprawach C-430/93 i C-431/93 Joroen van Schijndel (...), a co do konsekwencji niezwrócenia się z pytaniem do Trybunału, por. wyrok ETS z dnia 30 września 2003 r. Sprawa C-224/01 Gerhard Köbler (...) oraz wyrok ETS z dnia 13 czerwca 2006 r. Sprawa C-173/03 Traghetti del Mediterraneo (...).”

8.6.2. aspekty merytoryczne

- doktryna *acte éclairé* (przepis zinterpretowany, wyjaśniony) – sąd krajowy nie ma obowiązku wystąpienia z pytaniem prejudycjalnym, jeśli dane zagadnienie prawa unijnego zostało już wyjaśnione w innym orzeczeniu ETS (czyli odnośny przepis prawa pochodnego UE został już wcześniej zinterpretowany przez ETS)

wyrok ETS w sprawie 28-30/62 Da Costa

- doktryna *acte clair* (przepis jasny) – sąd krajowy nie ma obowiązku wystąpienia z pytaniem prejudycjalnym, jeśli znaczenie przepisu prawa unijnego nie budzi żadnych wątpliwości, jest oczywiste (jasne)

Warunki uznania przepisu za jasny:

* należy uwzględnić właściwości prawa unijnego, zwłaszcza to, że przepisy są formułowane w wielu, równie autentycznych wersjach językowych (obowiązek porównania wersji językowych)

* należy uwzględnić to, że pewne pojęcia mają swoiste (autonomiczne) znaczenie w prawie unijnym, a inny sens w prawach poszczególnych państw członkowskich

* należy interpretować przepis unijny w kontekście całego prawa unijnego z uwzględnieniem jego celów

wyrok ETS w sprawie 283/81 CILFIT

8.7. Sankcje za naruszenie obowiązku wystąpienia z pytaniem prejudycjalnym:

- procedura z art. 258-260 TfUE
- kwestia odpowiedzialności odszkodowawczej państwa członkowskiego
wyrok ETS w sprawie C-224/01 Köbler
- kwestia wzruszenia prawomocnego rozstrzygnięcia
wyroki ETS:
 - *w sprawie C-453/00 Kühne
 - *w sprawie C -234/04 Kapferer
 - * w sprawie C-2/08 Fallimento Olimpiclub

8.8. Skutki orzeczenia prejudycjalnego

- związanie sądów orzekających w danej sprawie
- formalnie brak mocy wiążącej *erga omnes* orzeczeń zawierających wykładnię przepisu unijnego (ale wyrok w sprawie *Kühne* i zasada *acte clair*)

wyrok ETS w sprawie 314-316/81 i 83/82 Waterkeyn: *„Jest obowiązkiem sądów krajowych, na podstawie autorytetu przyznanego orzeczeniu Trybunału, wziąć pod uwagę, jeżeli taka jest potrzeba, elementy prawa ustanowione w takim orzeczeniu w celu określenia zakresu przepisów prawa wspólnotowego, które mają obowiązek stosować”*

uchwała Pełnego Składu SN z dnia 14 listopada 2007r., sygn. akt BSA I-4110-5/2007, LexPolonica: *„(...) Europejski Trybunał Sprawiedliwości (...) już w wyroku Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L. z dnia 15 lipca 1964 r. Sprawa 6/64 (...) uznał, że w odróżnieniu od zwykłych umów międzynarodowych, Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą powołał do życia własny system prawny, który z dniem wejścia w życie postanowień Traktatu stał się integralną częścią systemu prawnego państw członkowskich i który jego sądy mają obowiązek stosować. W ten sposób Trybunał pośrednio stwierdził retroaktywne obowiązywanie interpretacji prawa wspólnotowego zawartej w jego orzeczeniu wstępnym. Zasadę tę wyraził wprost w wyroku Amministrazione delle finanze dello Stato przeciwko Denavit italiana Srl z dnia 27 marca 1980 r. Sprawa 61/79 (...), stwierdzając, że wykładnia przepisu prawa wspólnotowego, jakiej dokonuje Trybunał, ogranicza się jedynie do wyjaśnienia i sprecyzowania znaczenia oraz zakresu tego przepisu w takiej formie, w jakiej powinien on być pojmowany i stosowany od chwili jego wejścia w życie. Z tego względu tak interpretowany przepis powinien być stosowany przez samego sędziego wobec stosunków prawnych powstałych przed wydaniem wyroku orzekającego w sprawie wniosku o dokonanie wykładni, jeśli zachodzą przesłanki pozwalające na wszczęcie przed właściwym sądem postępowania w sprawie stosowania tego*

przepisu. Jednakże w licznych orzeczeniach Europejski Trybunał Sprawiedliwości w odmienny sposób określał czasowe skutki dokonanej wykładni prawa, a w szczególności stwierdzał, że nie ma ona wstecznego zastosowania. Uzasadniając podjęcie takich rozstrzygnięć, Trybunał odwoływał się w szczególności do takich zasad, jak ogólna zasada pewności prawa, dążenie do ochrony tych podmiotów, które ustaliły i zawarły stosunki prawne w dobrej wierze i zaufaniu do prawa, a zarazem nie znając jego prawidłowej interpretacji albo błędnie sądziły o braku zastosowania odpowiednich postanowień wspólnotowych do ich sytuacji, albo przyjmowały ich niewłaściwą interpretację, zapobieganie poważnym konsekwencjom, które przy interpretacji o skutku *ex tunc* mogą wyniknąć dla stosunków prawnych powstałych w dobrej wierze.

Po raz pierwszy tego rodzaju rozstrzygnięcie Europejski Trybunał Sprawiedliwości podjął w wyroku *Gabrielle Defrenne przeciwko Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena* z dnia 8 kwietnia 1976 r. *Sprawa 43/75 (...)*. W uzasadnieniu tego wyroku Trybunał wywiódł, że przy każdym rozstrzygnięciu sądowym należy brać pod uwagę jego praktyczne konsekwencje, ale nie może to prowadzić do zatracenia obiektywnego charakteru prawa oraz zaniechania jego zastosowania w przyszłości ze względu na możliwe reperkusje. Jednakże należy wyjątkowo wziąć pod uwagę, że przez długi czas zainteresowane strony w dalszym ciągu dopuszczały się praktyk sprzecznych z art. 119 (141) TWE, mimo że nie były one jeszcze zakazane przez prawo krajowe i prawdopodobnie utrwaliło się błędne wyobrażenie co do skutków tego przepisu. Dlatego Trybunał uznał, że zasada pewności prawa, dotycząca wszystkich zaangażowanych interesów, nie pozwala na wznowienie postępowań w odniesieniu do faktów z przeszłości i nie można powoływać się na bezpośrednią skuteczność art. 119 (141) TWE przy dochodzeniu roszczeń dotyczących wynagrodzeń za okres sprzed daty wydania tego wyroku (pkt 71-75). Z innych orzeczeń Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości przyjmujących działanie przyjętej wykładni tylko na przyszłość można wskazać przykładowo na wyrok *Union Royale Belge des Sociétés de Football Association ASBL i inni przeciwko Jean-Marc Bosman i innym* z dnia 15 grudnia 1995 r. *Sprawa C-415/93 (...)*, w którym odwołano się do wymagania pewności prawa przemawiającej przeciwko rozpatrywaniu stosunków prawnych, które już wygasły (pkt 144). Charakterystyczny jest także wyrok *Douglas Harvey Barber przeciwko Guardian Royal Exchange Assurance Group* z dnia 17 maja 1990 r. *Sprawa C-262/88 (...)*, stwierdzający, że nadrzędne względy bezpieczeństwa prawnego wykluczają kwestionowanie sytuacji prawnych, które wyczerpały swoje

skutki w przeszłości, gdy mogłoby to z mocą wsteczną zakłócać równowagę zewnętrznych systemów emerytalnych (pkt 43-44)“.

- związanie sądów orzeczeniem stwierdzających nieważność przepisu prawa unijnego
wyrok ETS w sprawie 66/80 International Chemical Corporation

8.8. Analiza wybranych orzeczeń wydanych na wniosek polskich sądów

8.9. Kazusy

„PRAWO EUROPEJSKIE

I MIĘDZYNARODOWA OCHRONA PRAW CZŁOWIEKA”

- zajęcia w dniu 13 maja 2015r.

aplikacja radcowska, OIRP w Katowicach

Konspekt

I. Źródła prawa UE

1. Charakter prawa UE

2. Podział źródeł prawa UE i charakterystyka poszczególnych aktów prawnych

2.1. **Prawo pierwotne**

- prawo traktatowe (Traktat ustanawiający Unię Europejską, Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Karta Praw Podstawowych UE, układy o akcesji)
- ogólne zasady prawa UE

2.2. **Umowy międzynarodowe, których stroną jest UE**

- umowy mieszane
- umowy stowarzyszeniowe
- inne umowy

2.3. **Prawo wtórne** (zwane też prawem pochodnym lub instytucjonalnym) – art. 288 TfUE

- **rozporządzenia**

- * zakres i adresaci
- * instrument unifikacji prawa w UE
- * przykłady - analiza

- **dyrektywy**

- * zakres i adresaci
- * obowiązek implementacji do prawa krajowego
- * instrument harmonizacji praw krajowych państw członkowskich
- * przykłady - analiza

- **decyzje**

- * zakres i adresaci

- * rodzaje decyzji
- * przykłady - analiza
- **opinie i zalecenia**
- * zakres i adresaci
- * znaczenie
- * przykłady - analiza

2.4. Akty sui generis, w tym akty tzw. prawa „miękkiego”

- * przykłady (wyjaśnienia i obwieszczenia Komisji dotyczące zagadnień z zakresu prawa konkurencji) - analiza

3. Hierarchia norm prawa UE

4. Znaczenie w prawie UE Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

II. Podstawowe zasady prawa unijnego

1. Zasada przyznania (zwana też zasadą kompetencji przyznanych/powierzonych/atrybucyjnych)

1.1. Przepisy traktatowe dotyczące tej zasady

- art. 1 akapit pierwszy TUE: *„Niniejszym Traktatem WYSOKIE UMAWIAJĄCE SIĘ STRONY ustanawiają między sobą UNIĘ EUROPEJSKĄ, zwaną dalej „Unią”, której Państwa Członkowskie przyznają kompetencje do osiągnięcia ich wspólnych celów”*
- art. 4 ust. 1 TUE: *„Zgodnie z artykułem 5 wszelkie kompetencje nieprzyznane Unii w Traktatach należą do Państw Członkowskich”*
- art. 5 ust. 1 i 2 TUE:

„1. Granice kompetencji Unii wyznacza zasada przyznania. (...)

2. Zgodnie z zasadą przyznania Unia działa wyłącznie w granicach kompetencji przyznanych jej przez Państwa Członkowskie w Traktatach do osiągnięcia określonych w nich celów. Wszelkie kompetencje nieprzyznane Unii w Traktatach należą do Państw Członkowskich”

1.2. Unia Europejska – inaczej niż państwa - nie ustala samodzielnie swoich kompetencji (nie ma tzw. kompetencji-kompetencji), jej kompetencje określiły państwa członkowskie w traktatach. Oznacza to, że Unia może działać tylko w takich dziedzinach, w jakich kompetencje – w sposób wyraźny lub dorozumiany, ew. na zasadzie tzw. otwartej klauzuli –

powierzyły jej państwa członkowskie, każde działanie Unii, w tym każdy jej akt prawny, musi mieć podstawę prawną.

C. Mik, op. cit., str. 272: „*Władza Wspólnoty jest (...) ograniczona, selektywna, szczegółowa, wymagająca udowodnienia, a nie domniemana*”.

1.3. Kompetencje powierzone Unii (typologia wg kryterium zakresu działania UE):

- a) kompetencje wewnętrzne – odnoszą się do stosunków wewnątrzwspólnotowych
- b) kompetencje zewnętrzne – kompetencje do działania w stosunku do państw trzecich i innych organizacji międzynarodowych

1.4. Kompetencje powierzone Unii (typologia wg kryterium klasycznego podziału władzy):

- a) kompetencje prawodawcze
- b) kompetencje wykonawcze
- c) kompetencje sądownicze

1.5. Kompetencje powierzone Unii (typologia wg kryterium sposobu przekazania kompetencji):

- a) kompetencje wyraźne – kompetencje wyraźnie wskazane w Traktatach
- b) kompetencje dorozumiane (domniemane) – kompetencje, które nie zostały wyraźnie wskazane w Traktatach, ale są konieczne dla wykonania kompetencji powierzonych wyraźnie (tzw. „teoria dorozumianych kompetencji zewnętrznych Unii”)

wyrok ETS w sprawie 22/70 Komisja p. Radzie (sprawa AETR)

opinia ETS 1/76

wyrok ETS w połączonych sprawach 281, 283-285 i 287/85 Niemcy i inni p. Komisji

wyrok ETS w sprawie C-295/90 PE p. Radzie

opinia ETS 1/94

wyroki ETS w sprawach umów „otwartego nieba” (m.in. w sprawach C-466/98 Komisja p. Wielkiej Brytanii, C-467/98 Komisja p. Danii, C-468/98 Komisja p. Szwecji, C-469/98 Komisja p. Finlandii, C-471/98 Komisja p. Belgii)

c) kompetencje uzupełniające (dodatkowe)

- art. 115 TfUE (dawny art. 94 TWE)

- art. 116 TfUE

wyrok ETS w sprawie C-376/98 Niemcy p. PE i Radzie UE

wyrok ETS w sprawie C-377/98 Holandia p. PE i Radzie UE

- art. 352 TfUE (dawny art. 308 TWE) - tzw. klauzula otwarta, klauzula elastyczności

opinia ETS 2/94: „art. 308 TWE nie może stanowić podstawy do rozszerzenia kompetencji Wspólnoty poza to, co wynika z ogólnego systemu ustanowionego przez

przepisy Traktatu jako całości, a w szczególności przez te przepisy, które określają zadania i działania Wspólnoty'

1.6. Kompetencje UE a kompetencje państw członkowskich

a) wyłączne kompetencje UE

- art. 2 ust. 1 TfUE: *„Jeżeli Traktaty przyznają Unii wyłączną kompetencję w określonej dziedzinie, jedynie Unia może stanowić prawo oraz przyjmować akty prawnie wiążące, natomiast Państwa Członkowskie mogą to czynić wyłącznie z upoważnienia Unii lub w celu wykonania aktów Unii'*

wyrok ETS w sprawie 141/78 Francja p. Wielkiej Brytanii

- dziedziny, w których UE posiada kompetencje wyłączne (art. 3 TfUE):

„1. Unia ma wyłączne kompetencje w następujących dziedzinach:

a) unia celna;

b) ustanawianie reguł konkurencji niezbędnych do funkcjonowania rynku wewnętrznego;

c) polityka pieniężna w odniesieniu do Państw Członkowskich, których walutą jest euro;

d) zachowanie morskich zasobów biologicznych w ramach wspólnej polityki rybołówstwa;

e) wspólna polityka handlowa.

2. Unia ma także wyłączną kompetencję do zawierania umów międzynarodowych, jeżeli ich zawarcie zostało przewidziane w akcie ustawodawczym Unii lub jest niezbędne do umożliwienia Unii wykonywania jej wewnętrznych kompetencji lub w zakresie, w jakim ich zawarcie może wpływać na wspólne zasady lub zmieniać ich zakres'

- wyroki w sprawach umów „otwartego nieba”:

„jeśli Wspólnota zawarła w swoich wewnętrznych aktach prawnych klauzule dotyczące traktowania obywateli państw trzecich lub wyraźnie wyposażyła swoje instytucje w kompetencję prowadzenia rokowań z państwami trzecimi, nabywa ona wyłączną kompetencję zewnętrzną w zakresie objętym przez te akty”, „jest tak również nawet wobec braku wyraźnej klauzuli upoważniającej jej instytucje do prowadzenia rokowań z państwami trzecimi, kiedy Wspólnota osiągnęła pełną harmonizację w danej dziedzinie, gdyż tak przyjęte wspólne zasady mogłyby zostać naruszone, w rozumieniu powołanego powyżej wyroku w sprawie AETR, gdyby państwa członkowskie zachowały swobodę prowadzenia rokowań z państwami trzecimi'

- kompetencje „wyłączne” przez wykonanie (zasada przejęcia [ang. *pre-emption*], doktryna zajętogo pola [ang. *occupied field*])

b) kompetencje UE dzielone (konkurencyjne, równoległe, niewyłączne) z państwami członkowskimi

- art. 2 ust. 2 TfUE: „Jeżeli Traktaty przyznają Unii w określonej dziedzinie kompetencję dzieloną z Państwami Członkowskimi, Unia i Państwa Członkowskie mogą stanowić prawo i przyjmować akty prawnie wiążące w tej dziedzinie. Państwa Członkowskie wykonują swoją kompetencję w zakresie, w jakim Unia nie wykonała swojej kompetencji. Państwa Członkowskie ponownie wykonują swoją kompetencję w zakresie, w jakim Unia postanowiła zaprzestać wykonywania swojej kompetencji”

- wykonywanie kompetencji dzielonych przez UE:

Protokół (nr 25) do Traktatów w sprawie wykonywania kompetencji dzielonych

Deklaracja (nr 18) dotycząca rozgraniczenia kompetencji

wyrok ETS w sprawie 60/86 Komisja p W. Brytanii

wyrok ETS w sprawie C-11/92 Gallaher

wyrok ETS w sprawie C-491/01 British American Tobacco

- dziedziny objęte kompetencjami dzielonymi (art. 4 TfUE)

c) kompetencje WE do podejmowania działań wspierających, uzupełniających lub koordynujących działania państw członkowskich – art. 5 i 6 TfUE

1.7. Zasada ograniczonej kompetencji szczegółowej (art. 13 ust. 2 UE) oraz wybór podstawy prawnej aktu - najbardziej właściwa podstawa prawna ze względu na cel i treść środka

2. Zasada pomocniczości (zwana też zasadą subsydiarności)

2.1. Geneza zasady pomocniczości w prawie UE

2.2. Przepisy traktatowe dotyczące zasady pomocniczości:

- preambuła TUE: „**ZDECYDOWANI kontynuować proces tworzenia coraz ściślejszego związku między narodami Europy, w którym decyzje są podejmowane jak najbliżej obywateli, zgodnie z zasadą pomocniczości**”

- art. 5 ust. 1 zdanie drugie TUE: „**Wykonywanie tych kompetencji (tj. kompetencji przyznanych UE – dop. MS) podlega zasadom pomocniczości i proporcjonalności**”

- art. 5 ust. 3 TUE: „**Zgodnie z zasadą pomocniczości, w dziedzinach, które nie należą do jej wyłącznej kompetencji, Unia podejmuje działania tylko wówczas i tylko w takim zakresie, w jakim cele zamierzonego działania nie mogą zostać osiągnięte w sposób wystarczający przez Państwa Członkowskie, zarówno na poziomie centralnym, jak i regionalnym oraz lokalnym, i jeśli ze względu na rozmiary lub skutki proponowanego działania możliwe jest lepsze ich osiągnięcie na poziomie Unii. Instytucje Unii stosują zasadę pomocniczości zgodnie z Protokołem w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności. Parlamenty**

narodowe czuwają nad przestrzeganiem zasady pomocniczości zgodnie z procedurą przewidzianą w tym protokole'

- Protokół (nr 2) do Traktatów w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności

2.3. Ma zastosowanie tylko w dziedzinach nieobjętych kompetencją wyłączną UE!

2.4. Zasada pomocniczości określa warunki, jakie muszą być spełnione, by UE mogła podjąć działanie („tylko wówczas”) oraz zakres tych działań („tylko w takim zakresie”):

- cele UE nie mogą być w wystarczający sposób osiągnięte przez państwa członkowskie (działające indywidualnie),
- a równocześnie, ze względu na skalę lub skutek działania, cele UE mogą być „lepiej” zrealizowane przez UE (test porównania efektywności)

np. gdy sprawa ma aspekt ponadnarodowy,
gdy wyraźne korzyści działania na poziomie UE,
gdy działania państw lub brak działania UE mogłyby naruszyć wymogi Traktatów albo szkodziłoby interesom państw członkowskich

2.5. Obowiązek instytucji UE zastosowania się do zasady pomocniczości:

Komisja – obowiązek szerokiej konsultacji projektu aktu, dołączania memorandum do projektu aktu, przedstawianie PE i Radzie corocznego raportu co do stosowania zasady PE i Rada – obowiązek zbadania projektu aktu pod względem zgodności z zasadą

2.6. Sądowa kontrola sprawowana przez ETS (zasada pomocniczości – zasada prawna)

wyrok SPI w sprawie T-29/92 Vereniging van Samenwerkende Prijsregelende Organisaties in de Bouwnijverheid

wyrok SPI w sprawie T-114/92 BEMIM p. Komisji

wyrok ETS w sprawie C-233/94 Niemcy p. PE i Radzie UE

wyrok SPI w sprawie T-65/98 Van den Bergh Ford Ltd

wyrok ETS w sprawie C-377/98 Holandia p. PE i Radzie UE

wyrok ETS w sprawie C-103/01 Komisja p. RFN

wyrok SPI w sprawie T-168/01 GlaxoSmithKline

wyrok ETS w sprawie C-491/01 British American Tobacco

wyrok SPI w sprawie T- 253/02 Chafiq Ayadi

wyrok ETS w sprawie C-110/03 Belgia p. Komisji

wyrok ETS w połączonych sprawach C-154 i C-155/04 Alliance for National Health

wyrok SPI w sprawie T-339/04 France Télécom SA p. Komisji

wyrok ETS w połączonych sprawach C-154/04 i C-155/04 Alliance for Natural Health

2.7. Rola parlamentów krajowych w zapewnieniu przestrzegania zasady pomocniczości

- art. 5 ust. 3 akapit drugi zdanie drugie TUE: *„Parlamenty narodowe czuwają nad przestrzeganiem zasady pomocniczości zgodnie z procedurą przewidzianą w tym protokole”*
- art. 12 lit. b TUE: *„Parlamenty narodowe aktywnie przyczyniają się do prawidłowego funkcjonowania Unii: (...) czuwając nad poszanowaniem zasady pomocniczości zgodnie z procedurami przewidzianymi w Protokole w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności”*
- art. 69 TUE: *„Parlamenty narodowe zapewniają zgodność wniosków i inicjatyw ustawodawczych przedkładanych w ramach rozdziałów 4 i 5 z zasadą pomocniczości, zgodnie z Protokołem w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności”*
- art. 352 ust. 2 TfUE: *„W ramach procedury kontroli stosowania zasady pomocniczości określonej w artykule 5 ustęp 3 Traktatu o Unii Europejskiej Komisja zwraca uwagę parlamentów narodowych na wnioski, których podstawą jest niniejszy artykuł”*
- Protokół (nr 2) do Traktatów w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności
- Protokół (nr 1) do Traktatów w sprawie roli parlamentów narodowych w Unii Europejskiej

3. Zasada proporcjonalności

3.1. Przepisy traktatowe regulujące zasadę proporcjonalności:

- art. 5 ust. 1 zdanie drugie TUE: *„Wykonywanie tych kompetencji (tj. kompetencji przyznanych UE – dop. MS) podlega zasadom pomocniczości i proporcjonalności”*
- art. 5 ust. 4 TUE: ***„Zgodnie z zasadą proporcjonalności zakres i forma działania Unii nie wykraczają poza to, co jest konieczne do osiągnięcia celów Traktatów. Instytucje Unii stosują zasadę proporcjonalności zgodnie z Protokołem w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności”***
- art. 296 akapit pierwszy TfUE: *„Jeżeli Traktaty nie przewidują rodzaju przyjmowanego aktu, instytucje dokonują wyboru, jakiego rodzaju akt ma w danym przypadku zostać przyjęty, w poszanowaniu obowiązujących procedur oraz zasady proporcjonalności”*
- Protokół (nr 2) do Traktatów w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności

3.2. Zasada proporcjonalności dotyczy wszystkich kompetencji przyznanych UE!

3.3. Z zasady tej wynika, że Unia nie powinna robić więcej niż jest to wymagane, aby osiągnąć cele określone w Traktatach

Należy wybrać środek:

- który zapewni realizację celu, a przy tym
 - jest najmniej uciążliwy dla adresata, a przy tym
 - jest współmierny do nakładanych ograniczeń, tzn. niedogodności spowodowane środkiem nie mogą być nieproporcjonalne do celu (zakaz stosowania działań władczych ponad potrzebę)
- np. gwarancje proceduralne a skuteczność postępowania
cele UE a prawa podstawowe

wyrok ETS w sprawie 11/70 Internationale Handelsgesellschaft

3.4. Przykładowe dyrektywy wynikające dla instytucji UE z zasady proporcjonalności, jeśli chodzi o wybór jednego z kilku skutecznych instrumentów działania:

- instytucje UE powinny stosować najprostsze środki, tj.
 - raczej środki niewiążące niż wiążące
 - raczej dyrektywy niż rozporządzenia
 - raczej dyrektywy ogólne niż szczegółowe

- należy pozostawić państwom wybór alternatywnych środków

- należy pozostawić państwom wykonanie lub nadzór nad wykonaniem środka unijnego

- należy zaangażować zainteresowane podmioty prywatne w proces stanowienia prawa

3.5. Sądowa kontrola przestrzegania zasady proporcjonalności (zasada proporcjonalności – zasada prawna)

stwierdzenie, czy środek zapewni realizację celu, należy do swobodnego uznania organu UE, ale jego ocena podlega kontroli ETS – czy nie doszło do oczywistego błędu w ocenie

wyrok ETS w sprawie C-84/94 Wielka Brytania p. Radzie UE

wyrok ETS w połączonych sprawach C-17 i 181/99 Ampafrance

3.6. Zasada proporcjonalności jako ogólna zasada prawa unijnego

Ma zastosowanie do:

a) instytucji UE

b) państw członkowskich w zakresie, w jakim działają one w „sferze unijnej”, tj.

- gdy przyjmują środki w celu wykonania prawa unijnego

- gdy korzystają z derogacji przewidzianych w Traktatach

wyrok ETS w sprawie 120/78 (Cassis de Dijon)

wyrok ETS w sprawie C-388/95 Belgia p. Hiszpanii

wyrok ETS w sprawie C-112/00 Schmidberger

wyrok ETS w sprawie C-19/92 Kraus

wyrok ETS w sprawie C-193/94 Skanavi

wyrok ETS w sprawie C-60/00 Carpenter

wyrok ETS w sprawie C-350/96 Clean Car Service

wyrok ETS w sprawie C-77/97 Smithkline

wyrok ETS w połączonych sprawach C-96 i 97/03 Tempelman

4. Zasada lojalnej współpracy (zwana też zasadą współpracy, zasadą lojalności, zasadą solidarności)

4.1. Zasadę lokalnej współpracy Unii i państw członkowskich statuuje art. 4 ust. 3 TUE:

„Zgodnie z zasadą lojalnej współpracy Unia i Państwa Członkowskie wzajemnie się szanują i udzielają sobie wzajemnego wsparcia w wykonywaniu zadań wynikających z Traktatów.

Państwa Członkowskie podejmują wszelkie środki ogólne lub szczególne właściwe dla zapewnienia wykonania zobowiązań wynikających z Traktatów lub aktów instytucji Unii.

Państwa Członkowskie ułatwiają wypełnianie przez Unię jej zadań i powstrzymują się od podejmowania wszelkich środków, które mogłyby zagrażać urzeczywistnieniu celów Unii’

4.2. Zasada ma zastosowanie do państw członkowskich i instytucji UE

4.3. Przykładowe obowiązki państw członkowskich wypływające z tej zasady:

- a) obowiązek stosowania (wykonania) prawa UE w prawie krajowym
- b) obowiązek przestrzegania prymatu prawa UE względem prawa krajowego
- c) obowiązek „prounijnej” wykładni prawa krajowego
- d) zakaz stanowienia prawa sprzecznego z prawem UE
- e) obowiązek eliminacji przepisów krajowych sprzecznych z prawem UE
- f) obowiązek ścigania naruszeń prawa UE (por. np. art. 325 TfUE)
- g) odpowiedzialność państwa za naruszenie prawa unijnego wobec jednostek
- h) obowiązek wspierania instytucji UE poprzez udzielanie informacji i współpracę
- i) obowiązek udzielania informacji i współpracy z organami innych państw członkowskich

4.4. Przykładowe obowiązki instytucji UE wypływające z tej zasady:

- a) wspieranie organów państw członkowskich przy wykonywaniu prawa unijnego
- b) informowanie państw członkowskich o planowanych działaniach i aktach prawnych

4.5. Analiza wybranych orzeczeń:

- wyrok ETS w sprawie C-453/00 Kühne

„Zasada współpracy wyrażona w art. 10 WE (obecnie art. 4 ust. 3 TUE – dop. MS) nakłada na organ administracyjny obowiązek zmiany ostatecznej decyzji

administracyjnej, jeśli wniosek o taką zmianę został mu przedłożony w celu uwzględnienia wykładni odpowiedniego przepisu (tj. przepisu prawa UE, który stanowił podstawę prawną tej decyzji – dop. MS) dokonanej w międzyczasie przez Trybunał, gdy:

- na podstawie prawa krajowego posiada on kompetencję do ponownego zajęcia się tą decyzją;
- ta decyzja administracyjna stała się ostateczna na skutek orzeczenia sądu krajowego orzekającego w ostatniej instancji;
- to orzeczenie jest, biorąc pod uwagę rozstrzygnięcie wydane w międzyczasie przez Trybunał, wynikiem niewłaściwej interpretacji prawa wspólnotowego, która została dokonana bez zwracania się z pytaniem prejudycjalnym do Trybunału w trybie art. 234(3) WE (obecnie art. 267 akapit trzeci TfUE – dop. MS); oraz – strona złożyła stosowny wniosek do organu administracyjnego niezwłocznie po tym, gdy dowiedziała się o rozstrzygnięciu Trybunału”.

- wyrok ETS w połączonych sprawach C-387/02, C-391/02 oraz C-403/02 Postępowania karne przeciwko Silvio Berlusconi (obowiązek zapewnienia przez państwa członkowskie skutecznej, proporcjonalnej i odstraszającej sankcji za naruszenie prawa unijnego)

- wyrok ETS w sprawie C-82/03 Komisja p. Włochom

„Z art. 10 WE (obecnie art. 4 ust. 3 TUE – dop. MS) wynika, że Państwa Członkowskie mają obowiązek współpracy w dobrej wierze we wszelkich postępowaniach wyjaśniających wszczętych przez Komisję w trybie art. 226 WE (obecnie art. 258 TfUE – dop. MS) oraz dostarczania Komisji wszelkich informacji żądanych przez nią w tym kontekście.

- wyrok ETS w sprawie C-293/03 Gregorio My

„Wykładni art. 10 WE (obecnie art. 4 ust. 3 TUE – dop. MS) w związku z przepisami regulaminu pracowniczego urzędników Wspólnot Europejskich należy dokonywać w ten sposób, iż przepis prawa krajowego, który nie pozwala na zaliczenie stażu pracy obywatela Unii w służbie instytucji wspólnotowej w celu nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z krajowego systemu emerytalnego, jest sprzeczny z tym artykułem Traktatu”.

- wyrok ETS w sprawie C-433/03 Komisja p. RFN

„Obowiązek lojalnej współpracy nałożony na mocy art. 10 WE (obecnie art. 4 ust. 3 TUE – dop. MS) ma zastosowanie ogólne i nie jest warunkowany ani wyłącznym charakterem odpowiedniej kompetencji wspólnotowej, ani ewentualnym prawem państw członkowskich do zaciągania zobowiązań względem państw trzecich. W szczególności państwa członkowskie są zobowiązane do dochowania szczególnych obowiązków działania i powstrzymywania się od działania w sytuacji, w której Komisja przedstawiła Radzie wniosek, który nawet jeśli nie został przez Radę przyjęty, stanowi punkt wyjścia dla uzgodnionego działania wspólnotowego. W związku z tym wydanie przez Radę decyzji

upoważniającej Komisję do prowadzenia w imieniu Wspólnoty rokowań dotyczących umowy wielostronnej, które stanowi początek uzgodnionego działania wspólnotowego na płaszczyźnie międzynarodowej, powoduje powstanie, jeżeli nawet nie obowiązku powstrzymania się państw członkowskich od działania, to przynajmniej obowiązku ich ścisłej współpracy z instytucjami wspólnotowymi w sposób ułatwiający wykonanie zadań Wspólnoty i zapewniający jedność i spójność działań oraz międzynarodowej reprezentacji Wspólnoty”.

- wyrok ETS w sprawie C-459/03 Komisja p. Irlandii (obowiązki państwa związane z zawarciem umowy mieszanej)

- wyrok ETS w sprawie C-84/04 Komisja p. Republice Portugalskiej (obowiązki państwa związane z koordynacją pomocy z funduszy strukturalnych)

- wyrok ETS w połączonych sprawach C-392/04 oraz C-422/04 i-21 Germany GmbH (obowiązek sądu państwa członkowskiego zastosowania zasady równoważności, zgodnie z którą *„całość uregulowań dotyczących środka prawnego, w tym uregulowania dotyczące terminów, (powinny) znajdowa[ć] zastosowanie jednakowo do środków prawnych opartych na naruszeniu prawa wspólnotowego oraz tych opartych na naruszeniu prawa wewnętrznego”*, jeśli zatem przepisy prawa krajowego *„przewidują obowiązek uchylecia aktu administracyjnego sprzecznego z prawem wewnętrznym, nawet jeśli stał się on ostateczny, w sytuacji gdy utrzymywanie go w mocy jest „zwyczajnie nie do zaakceptowania” (oczywiście sprzeczne z prawem – dop. MS), ten sam obowiązek uchylecia powinien istnieć w takich samych okolicznościach w odniesieniu do aktu administracyjnego niezgodnego z prawem wspólnotowym”*, w związku z tym sąd krajowy ma *„obowiązek ustalenia, czy uregulowania ewidentnie niezgodne z prawem wspólnotowym – jak te, na podstawie których wydano decyzje (...), których dotyczą postępowania główne – są oczywiście sprzeczne z prawem w rozumieniu danego prawa krajowego)*

- wyroki ETS m.in. w sprawach 33/76 Rewe, 45/76 Comet, 106/77 Simmenthal, C-213/89 Factortame, C-432/05 Unibet p. Justitiekanslern (obowiązek zapewnienia efektywnej ochrony uprawnień jednostek wynikających z prawa unijnego)

- wyrok ETS w sprawie C -234/04 Kapferer

„Zasada współpracy zawarta w art. 10 WE (obecnie art. 4 ust. 3 TUE – dop. MS) nie zobowiązuje sądu krajowego do zaprzestania stosowania krajowych przepisów proceduralnych w celu zbadania i uchylecia prawomocnego orzeczenia sądowego, jeżeli okaże się, że narusza ono prawo wspólnotowe”

- wyrok ETS w sprawie C-158/06 Stichting ROM-projecten (obowiązki państwa związane z prawem UE do zwrotu kwoty pomocy udzielonej przez państwo ze środków unijnych beneficjentowi końcowemu)

4.6. Zasadę lojalnej współpracy między instytucjami UE statuuje art. 13 ust. 2 zdanie drugie: *„Instytucje lojalnie ze sobą Współpracują”*.

III. Relacja między prawem UE a prawem krajowym państw członkowskich

1. Zasada autonomii prawa UE

Porządek prawny UE stanowi odrębny od prawa międzynarodowego i prawa krajowego państw członkowskich, choć ściśle z nim powiązany, porządek prawny.

Konsekwencje:

- żaden organ państwa członkowskiego nie ma kompetencji do pozbawienia przepisu prawa UE mocy obowiązującej i skuteczności (np. w relacji między prawem UE a prawem krajowym nie działa zasada *lex posterior derogat legi priori*; sądy i trybunały państw członkowskich nie są właściwe do stwierdzenia nieważności jakiegokolwiek normy prawa UE)

- wyjątek – stosowanie środków tymczasowych w toku postępowań sądowych, ale warunki stosowania tych środków określa prawo UE

- ETS i Sąd nie są właściwe do dokonywania wykładni i oceny ważności przepisów prawa krajowego państw członkowskich

Orzeczenia:

- 1) ETS: wyrok w sprawie 26/62 Van Gend, opinia w sprawie 1/91
- 2) polski Trybunał Konstytucyjny: wyrok z dnia 16.11.2011r., sygn. akt SK 45/09!

2. Zasada bezpośredniej skuteczności prawa UE

2.1. Przepis bezpośrednio skuteczny – to przepis, który jest „samodzielnym źródłem praw lub obowiązków jednostek (osób fizycznych lub prawnych)” (S. Biernat, Prawo Unii Europejskiej a prawo państw członkowskich, w: J. Barcz (red.), Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe, wyd. 2, Warszawa 2003, s. 244)

2.2. Warunki bezpośredniej skuteczności poszczególnych aktów prawa UE

- przepisy Traktatów
- postanowienia umów międzynarodowych
- rozporządzenia
- dyrektywy (w tym problematyka incydentalnego lub obiektywnego skutku wertykalnego dyrektyw)
- decyzje

2.3. Analiza wybranych orzeczeń ETS

2.4. Kazusy

3. Zasada pierwszeństwa prawa UE wobec prawa krajowego państw członkowskich

3.1. zasada pierwszeństwa sensu stricte w świetle orzecznictwa ETS

- treść zasady: w przypadku kolizji między przepisem prawa krajowego państwa członkowskiego a bezpośrednio skutecznym przepisem prawa UE należy zastosować przepis prawa UE i pominąć przy orzekaniu przepis krajowy
- podstawy prawne zasady
- uzasadnienie zasady
- analiza wybranych orzeczeń (m.in. wyroki ETS w sprawach 16/64 Costa p. ENEL; 106/77 Simmenthal, 11/70 Internationale Handelsgesellschaft, 103/88 Fratelli Costanzo, C-453/00 Kühne, C-234/04 Kapferer)
- kazusy

3.2. zasada pierwszeństwa w świetle orzecznictwa polskich sądów, w tym Trybunału Konstytucyjnego (integracja wobec suwerenności - art. 90 i 91 Konstytucji RP)

- wyrok TK z dnia 27.04.2005r., sygn. akt P 1/05
- wyrok TK z dnia 11.05.2005r., sygn. akt K 18/04
- orzecznictwo sądów administracyjnych (m.in. konsekwencje wyroku ETS w sprawie C-313/05 Maciej Brzeziński)

3.3. Zasada pronunijnej wykładni prawa krajowego

- treść zasady: obowiązek sądów i organów administracyjnych państw członkowskich interpretowania prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym (ograniczenia: taka wykładnia nie może stanowić wykładni contra legem i nie może prowadzić do wprowadzenia lub zaostżenia odpowiedzialności karnej)
- analiza wybranych wyroków ETS (m.in. wyroki w sprawach 14/83 von Colson, od C-397 do C-403/01 Pfeiffer, C-129/00 Komisja p. Włochom)
- kazusy

IV. Stosowanie prawa UE przez organy krajowe

1. Zasada autonomii organizacyjnej i proceduralnej i ich ograniczenia – zasady równoważności (niedyskryminacji) i efektywności

„W braku wspólnotowych przepisów w danej kwestii, to prawo krajowe każdego państwa członkowskiego (...) określa warunki proceduralne odnoszące się do powództw i zarzutów (actions at law) mających zapewnić ochronę praw, jakie wynikają dla obywateli z bezpośrednio skutecznych przepisów prawa wspólnotowego, co należy rozumieć w ten sposób, że warunki te nie mogą być mniej korzystne od tych, które odnoszą się do podobnych powództw i zarzutów opartych na prawie krajowym (zasada równoważności – dop. MS). Sytuacja byłaby inna tylko wtedy, gdyby warunki te (...) powodowały, że wykonywanie praw, które sądy krajowe są zobowiązane chronić, byłoby w praktyce niemożliwe (zasada efektywności – dop. MS)” (wyrok ETS w sprawie 33/76 Rewe Zentralfinanz and Rewe Zentral v Lanwirtschaftskammer Saarland). W kolejnych orzeczeniach (m.in. w sprawach 199/82 San Giorgio, C-312/93 Peterbroeck, C-430 i C-431/93 van Schijndel and van Veen) Trybunał uzupełnił tę regułę, wskazując, że zasada efektywności prawa unijnego wymaga, by sądy państw członkowskich w sprawach „unijnych” pomijały nie tylko te warunki proceduralne określone przez prawo krajowe, które uniemożliwiają podmiotom prywatnym korzystanie z praw wynikających z prawa unijnego, ale i te, które nadmiernie utrudniają korzystanie z tych praw.

2. Zakres obowiązku podnoszenia prawa UE z urzędu przez krajowe organy administracyjne i sądy

Wyroki ETS w sprawach:

- C-430 i C-431/93 van Schijndel and van Veen
- C-312/93 Peterbroeck
- C-126/97 Eco Swiss v Benetton

3. Praktyka polskich organów administracyjnych i sądów w zakresie stosowania prawa UE na przykładzie wybranych orzeczeń